

LBRIS

We know
books

Dana Buzura-Gagniuc

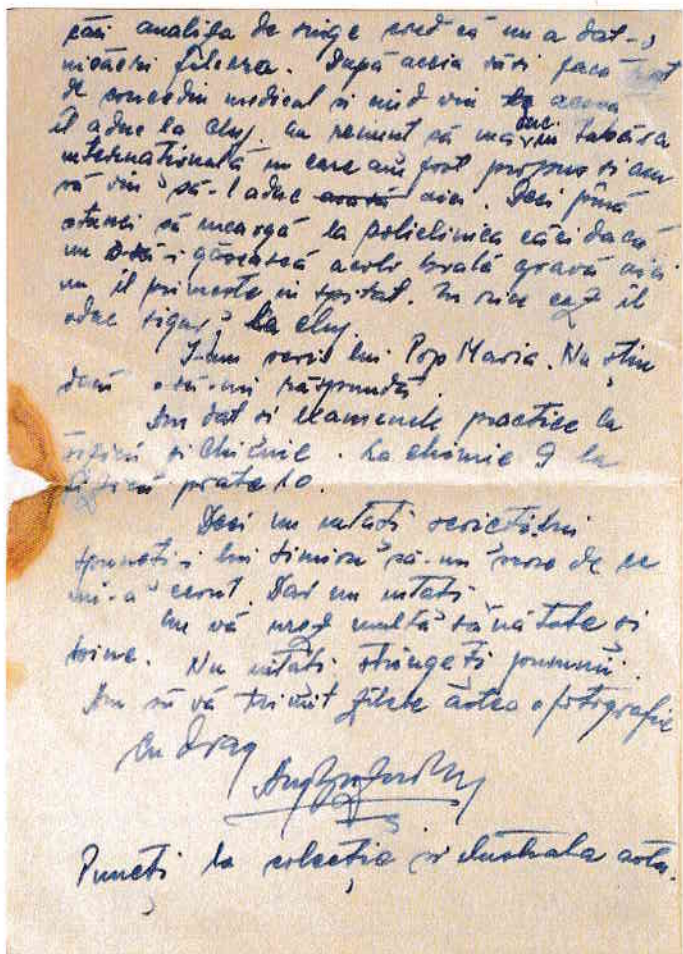
Buzura la Berința

Locul de unde n-a plecat niciodată

Prefață de Delia Muntean

Cluj-Napoca
2024

Finalul lui mai 1958

Cuprins

„Când mi-e dor de mine...,
fug desculță la Buzura.”

Prefață de Delia Muntean | 7

Cuvânt de însoțire de Dana Buzura-Gagniuc | 23

„Spune-le oamenilor din sat că
n-am plecat niciodată din Berința.” | 33

Poveștile Berinței | 45

Dâmburii | 54

Coasta Popii | 61

Mânântușul | 66

Lupii | 71

Casa | 82

Mama Bună | 95

Poveștile Mamii Bune | 116

Tata Moș | 129

Onița lui Ciupeii	154
Misteriosul inginer englez	166
Guguț	171
„Agustin”	189
Școala	198
Frații	205
Vecinii	211
Popa Gheorghe	228
Scrisori către părinți	239
Amintiri din prezentul meu	279
O ultimă îmbrățișare	291
15 august 2023. Spre final	295
Mulțumiri	301
Bibliografie	303
Addenda foto	305

dintr-o imagine, dintr-un parfum. Buzura și Berința.
Două universuri. De fapt, unul singur.

Cartea aceasta – un amalgam de documente și de
sentimente – este despre Buzura la Berința și despre
Berința lui Buzura și este un omagiu adus lui, aceluia
care a fost un munte de bunătate și de tristețe.

Dana Buzura-Gagniuc
Berința

„Spune-le oamenilor din sat că
n-am plecat niciodată din Berința.”²

AU TRECUT niște ani. Mulți. Atât de mulți, încât toate
poveștile spațiului aceluia par citite-ntr-o carte veche.
Mult mai târziu, când am început să-l citesc și recitesc
pe Augustin Buzura, am înțeles că satul, oamenii, istoria,
ulița, preotul, biserica, pădurea cu vocile ei făceau
parte din firescul locului, al unei bizare și deopotrivă
bogate mitologii locale, unde-și au rezonanțe majore
aproape toate cărțile sale. Lupii, resorturile adânci ale
fricii, oamenii cu toate dramele și istoriile lor, flăcă-
rile de pe mormintele copiilor nebotezați, Fata Pădurii,
locurile pe unde umbla Necuratul se regăsesc în cărțile
lui și sunt și parte din legendele Berinței și ale lumii
copilăriei mele.

La Berința, în 2010, o echipă a Televiziunii Române
filmase pentru documentarul *Augustin Buzura, arta*

² Mesaj transmis de Augustin Buzura la aniversarea zilei sale de naștere
(Berința, 22 septembrie 2013).

de a birui frica, gest pe care l-am simțit ca pe o readucere pe tapet a istoriei satului, a sentimentelor și a spaimelor oamenilor aceluși spațiu de unde Buzura și-a extras seva. Atunci, realizatorul Radu Dănilă, împreună cu directorul de imagine Mihai-Adrian Buzura, fiul lui unchiu' Augustin, au pătruns cu imaginea și cu vorba în toate ungherele și nuanțele fricii, așa cum transpare ea din romanele sale. Am umblat cu toții atunci două zile să căutăm oameni și amintiri, să scormonim și să provocăm. Și povestea s-a legat. Berințenii și-au deschis casa și inima și ne-au vorbit tot ce știau, tot ce-și aminteau, au spus toate poveștile lor prin care trecuse și Augustin Buzura.

M-am întrebat, ani la rând, ce cadou aș putea să le ofer eu oamenilor acelora pentru mărinimie și simțire, pentru că au intrat în film firesc și frumos și l-au făcut atât de... „de-acasă”, ancorându-l în spaimele și în mitologia aceluși spațiu, vorbind în felul lor simplu și neaș despre frică, despre trecut și prezent, despre copilăria și tinerețea lui Augustin Buzura. Și cum, adesea, prilejurile vin ele spre tine, te caută, te găsesc și te copleșesc, s-a întâmplat un 22 septembrie auriu și copt, când Augustin Buzura împlinea 75 de ani. Ideea de a-l sărbători acasă, la Berința, a-ncolțit pe la Reprezentanta Uniunii Scriitorilor din Baia Mare, a ajuns la mine și-apoi la mama. Știam că, dacă ideea ajunge la ea, totul se schimbă și capătă parfum și dimensiune de

sărbătoare sătească. „Nu putem să nu ne chemăm la cămin neamurile, vecinii, finii, colegele mele de la școală... și pe cine mai vrei tu!” Așa a început bătaia listelor, a telefoanelor și-a invitațiilor; ea cu toată Berința, eu cu oficialitățile. Mi-a demonstrat din nou că școala mea de comunicare n-are nicio șansă în fața rigorii și a energiei ei de dascăl de țară. N-apucasem să invit nici jumătate din lista mea, că ea a chemat jumătate satul. Cu scriitori, dascăli, primar, autorități, presă, neamuri și prieteni se adunaseră de-un cămin. „Viorica Mitruchii Domnului di pă Mirizoi zice că ea vine cu o coșarcă de pancove, că socrii ei i-au fost nași la Augustin și ea așa vrea... A zis și Aurica de la Diac că vine și ea cu coșarca... Noi facem platouri și plăcintă.”

Drumul șerpuit dinspre școală spre cămin se legăna ușor sub pașii femeilor care veneau spre cămin agale, cu coșercile în mână, peste care erau puse *sarvete* cu ciur, incredibil de albe și de apretate, de sub care ieșeau doar gâtul sticlei cu horincă îndulcită și mirosul de pancove și de cozonac. Neveste tinere cu copii de mână, bărbați pășind apăsat, femei bătrâne cu șorțuri de catifea cu flori cusute cu mâna. În jur, totul începuse să capete parfum de haine bune, de duminică, de mers la biserică și de busuioc, ca la vechile serbări școlare, când femeile zdrobeau în palme câte-un fir în timp ce-și ștergeau o lacrimă privindu-și copiii pe scenă.

Era pentru prima oară, după foarte-foarte mulți ani, când vorbeam din nou la cămin în fața berințenilor. Niciodată n-a fost ușoară această misiune, nici măcar atunci când prezentam serbările școlare. Purtam cu mine o mapă albastră, lucioasă, în care-mi aranjasem discursul pregătit de câteva zile, cu cronologia, punctajele și citatele din cărțile lui Buzura, cu desfășurătorul, cu formulele de început pregătite..., cu tot ce presupune moderarea unui eveniment. Până la urmă, discursul, presa, comunicarea și consilierea de imagine erau specialitatea mea. Din asta mi-am câștigat existența ani buni. Dar, atunci, lucrurile n-au semănat cu nimic din ceea ce credeam eu că aș putea regiza. N-am reușit să vorbesc „de pe foi”, nu se cădea, mi s-ar fi părut jignitor la adresa berințenilor și a lui Buzura, iar povestea s-a spus și s-a scris singură, lin, cald, așezat, fără mine, dar cu toți acei oameni laolaltă, ca-ntr-o nuntă-clacă-serbare cum doar acolo acasă se întâmplă. De la masa la care ședeam, am aruncat o privire în sală și, brusc, am uitat de mapa albastră. Trebuia să vorbesc liber. „Mă simt ca la serbările școlare, parcă nici n-a trecut mult timp de când le prezentam... Așadar, într-un prezent tulbure și alert, când interesul pentru cătușe e mai mare decât interesul pentru cultură, noi ne-am gândit să ne sărbătorim... un academician, aici, acasă, în inima pulsândă a satului, nu departe de casa noastră, casa lui de fapt, de Coasta Popii, de școală și de biserică.

Simplu, fără fast, vorbind de copilăria sa, de temerile sale și despre opera sa. Și să vă prezentăm un film în care o parte dintre dumneavoastră sunteți eroi.” Și cum povestea începea să curgă singură, fără mine, fără mapă și fără notițe, simțeam că mă linișteam și mă încărcam cu energie bună uitându-mă spre ei și regăsind cuminența vecină cu pioșenia și curiozitatea copilărească a privirilor din fața mea. Mi se părea că nu cunoscusem tracol niciodată. „L-am rugat telefonic să vină acasă, la eveniment. A spus că sănătatea nu-i permite. Dar ce să le transmit oamenilor de-acolo, de-acasă, din Berința? Celor care te așteaptă... «Spune-le oamenilor din sat că n-am plecat niciodată din Berința»” – a mărturisit Gheorghe Pârja. A fost un moment greu, urmat de o tăcere lungă.

Și cine l-a cunoscut și cine l-a citit va vedea că Augustin Buzura n-a plecat niciodată de acasă. Chiar dacă a condus mulți ani revistele *Tribuna* (la Cluj-Napoca) și *Cultura* (în București), chiar dacă s-a luptat să promoveze cultura română în lume prin Fundația Culturală Română, devenită apoi – fără voia lui – Institutul Cultural Român, chiar dacă și-a găsit un binemeritat loc în Academia Română, Buzura n-a plecat niciodată din Berința, satul începuturilor lumii lui.

Eu nu mi-am propus atunci să văd filmul, pe care-l cunoșteam prea bine, ci oamenii, mai ales pe aceia care, pentru prima și ultima oară, se vedeau eroi într-un film.

Lelea Rujica di pă Dâmburi – eroina dezinvoltă și veselă din film – stătea pe scaun, aplecată în față, cu buzele strânse într-un zâmbet ușor alintat, cu ochii ghiduși ca-ntotdeauna. Nu m-ar fi mirat să se ridice să mai spună una-alta, să intervină în film, dar n-a făcut-o.

Pălării puse pe genunchi și splendide baticuri negre cu flori galbene, purtate la sărbători, mâini cu degete muncite frământând batistele curate, chicoteli scurte la vederea personajelor cunoscute și uimiri nostalgice ale vechilor prieteni, toate m-au făcut să-mi înfrâng cu greu nodul din gât. Și degetele mamei apăsându-și buzele pentru ca zâmbetul sau, poate, oftatul să nu plece prea departe. Îi simțeam preocuparea și știam că, pentru ea, misiunea va fi îndeplinită doar după ce-i va spune lui unchiu' Augustin totul: cum a răspuns întreg satul la invitație, cum au venit femeile „cu coșarca” la cămin, cum s-a trezit de dimineață în prag cu Măriuca Vasiac, una dintre vechile ei prietene și colege, cu care nu se văzuse de treizeci de ani, dar care aflase de eveniment din ziar, cum s-au făcut acasă în bucătărie zeci de platouri pentru invitați, cum au venit atât de multe oficialități, cum a surprins-o prezența unor oameni neinvitați, dar atât de bine-veniți. Cum s-a răs și s-a plâns și cât de frumos s-a vorbit despre om, operă, locuri. Despre frică. Despre Berința, Mama Bună, Tata Moș. Despre dictatură, cultură, rezistență, școală, libertate, adevăr, valoare...

Am aflat doar după câteva zile, și nu de la el, cât de bolnav era în acea perioadă. Știu că seara, târziu, mama a vorbit cu el și i-a povestit tot-tot-tot, așa cum știe ea, cu detaliul detaliului, așa cum doar o învățătoare pensionară poate face. Și cu puseurile ei de umor temperat, când descria chipuri, gesturi, expresii la care Buzura râdea de se cutremurau pereții. „Și ce-a zis unchiu' Augustin?” „A răs în hohote, cum face el...”

Știu, Buzura declară într-un interviu că ar limita imaginația cititorului dacă ar face o analogie între anumite personaje și persoanele care le-au inspirat. Și e atât de firesc să fie așa. Există însă fragmente din cărțile lui care mi-au adus în fața ochilor oamenii, locurile, poveștile știute de noi, pentru că similitudinile sunt prea evidente. De aceea mi-am permis să intercalez aici și câteva dintre acele pasaje din cărțile sale. De aceea am simțit nevoia să le spun, mai mult ca o descărcare a propriilor ne-vorbiri cu Buzura. Pentru a nu lăsa nespuse imaginile și poveștile despre el, așa cum le spunea Mama Bună, pentru a salva ceea ce ne mai amintim noi, cei din familie. Toate sunt reale, toate povestite, simțite, văzute, călcate cu pasul și atinse cu sufletul.

Berința, sat românesc, de pe teritoriul Cetății de Piatră, amintit în documente din 1405, când 97% dintre satele din acest domeniu districtual erau sate

românești, conduse de voievozi. Încă din 1566, în domeniul Chioarului erau recunoscute două vămi: la Berchez și la Berința.

Satul acesta, care rămâne centrul universului meu, era comună în 1914, o parohie convertită la ritul catolic încă din 1837, avându-i atunci ca preot pe Alexandru Șimon și cantor pe Eremia Cosma. În anul 1914, Berința avea 33 de școlari. În acel an, în Berința erau 760 de ortodocși, 303 greco-catolici și 25 de israeliți.³ La ultima reformă administrativă, în 1968, Berința rămâne doar sat în cadrul comunei Copalnic-Mănăștur, una dintre cele mai mari din Maramureș, având douăsprezece sate.

Dincolo de baletul administrativ, care a făcut-o când sat, când centru de comună, Berința rămâne satul tradițional, așezarea colinară, întinsă și răsfirată, care urmează oarecum cursul Văii Berinței, un pârâu aparent potolit, care poate deveni sinistru și devastator când plouă prea mult. Situat între Cărpiniș, la răsărit, cele trei sate ale comunei, Făurești, Lăschia și Vad, la miazăzi, Copalnic și Curtuiușu Mic la apus și Cărbunari la miazănoapte, satul e mărginit de păduri: Mânânțușul, care face trecerea peste deal spre Copalnic-Mănăștur, pădurea Mirizoiului, care separă

³ Laura Temian, Valentin Băințan, Lazăr Temian, Laviniu Ardelean, *File de cronică. Ținuturile Chioar, Codru, Lăpuș, Maramureș, Volumul I (din paleolitic până în 1918)*, coordonator științific: prof. dr. Teodor Ardelean, Baia Mare, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, 2016, p. 548.

Berința de Curtuiușu Mic, Racășa, care e un fel de trecere între Berința, Cărpiniș și Cărbunari. Un mănunchi de pâraie și un altul de ulițe și huceaguri, de cărări și locuri cu denumiri a căror origine s-a pierdut în timp construiesc un spațiu rotund și încărcat de povești și de mister. Ulița Dâmburilor, locul în care, în 22 septembrie 1938, se naște Augustin Buzura, primul copil al lui Ilie și al Anei Buzura, e cea mai lungă din sat și merge în paralel cu Drumul Național care leagă Baia Mare de Târgu Lăpuș. Găsim aici toponimia specifică oricărui sat din zonele de deal: Huciul, Dealul, Mijlocul Satului, După Coastă, Coasta Popii, Dâmb, Dâmburi, Dâmbruț, Mesteceni, Mălini, Valea Teiului, Peste Vale, Dumbravă, Valea Gardului, Pe Vale-n Jos, Valea Merelor, Staniște, Braniște. Dar mai sunt și unele care nu se știe de unde vin, ele având probabil la origine o poveste, o familie etc.: Mirizoi, Comorâță, Ovârșie, Roșia, Calea Lăscâii.

În sat, predominante erau nume precum: Pop, Farcaș, Cozma, Mihalca, Ungur, Ciocaș, Jula, Gheție, Moșuț, Covaci, Pașca, Vaida, Coțofan, Petrule.

Așa cum atestă documentele, încă din 1405, denumirea actuală de Berința n-a suferit modificări fundamentale de-a lungul secolelor: 1405 – Berenche, 1470 – Benencze, 1475 – Berencher, 1639 – Brentze, 1647 – Berendze, Brendze, 1750 – Berincze, 1850 – Bernitza, 1854 – Berencze, Berința, 1913 – Köverberencze (Berința de Chioar), 1909-1919 Berința, Berecze.

Dealul Florilor, Comorâța, Valea Cursă, Râul Doamnei, Valea Neagră, Gura Râului, Arini sunt toponimele care apar în majoritatea cărților lui Augustin Buzura. De altfel, el recunoaște că, dacă personajele lui nu au întotdeauna corespondent în realitate, în ce privește locurile, multe dintre acțiunile cărților sale se petrec în zonele de-acasă. Râul Doamnei, în limba latină: Rivulus Dominarum (denumirea veche a Băii Mari) apare foarte des în cărțile sale.

Toponimia, numele de oameni – cu tot cu poveștile lor de viață, atmosfera, gustul aerului impregnat de gazul de la combinatul din Baia Mare, simțit în cerul gurii... pe toate le-am văzut, le-am trăit și le-am gustat așa cum le-a descris și cum le-am preluat ca simplu cititor ori ca apropiat al familiei din care face parte. De fapt, erau greu de desprins unele de altele.

Noi îi spuneam „Drumu’ Țării” drumului care trece prin centrul satului, pe lângă școală, cămin, biserică și merge spre Cărpiniș și Cărbunari, prin pădurea Racășii, fără să știm de ce se cheamă așa. Toate lucrurile parcă se întâlneau, se întâmplau și se rezolvau în Drumu’ Țării, locul cel mai important al comunității, un fel de bornă zero a satului, unde se dezbăteau toate problemele. Dacă doreai să mergi la școală, la biserică, la cămin, la cooperativă, la Sfat, la stația de unde luai autobuzul, trebuia să ajungi în Drumu’ Țării. Și chiar acolo a fost, ani mulți, centrul aceluia univers

populat cu oameni simpli, arhetipali. Am aflat mult mai târziu, citind *File de Cronică. Ținuturile Chioar, Codru, Lăpuș, Maramureș*, că la Berința se întâlneau cele două drumuri: „Drumurile țării”, care străbăteau Chioarul. Primul venea dinspre Satu Mare spre Baia Mare și se întâlnea cu „Drumul Eriului”, care trecea peste culmile Codrului și, traversând Someșul, ajungea la valea Coașului și apoi la Berința, de unde se îndrepta spre Berchez, unde, la vărsarea Coașului în Lăpuș, se întâlnea cu celălalt drum.⁴

Acum, tehnica modernă îți oferă posibilitatea să privești hărți filmate din satelit ale unor locuri, doar apăsând câteva taste. Am experimentat și eu asta, ca să văd cum arată satul meu de sus. Berința privită de sus, din satelit, apare pe hartă răsfirată, ca o palmă cu degetele deschise, e înconjurată de păduri și are un fel de cerc în centru, care e acea fascinantă și misterioasă Coastă a Popii – spațiu delimitat de casa noastră înspre apus și, apoi, de clădirile importante ale satului: biserică mare, ruinele bisericii vechi și cimitirul la răsărit, școala, cooperativa, sfatul la miazăzi și coasta Vămășoaiei și cele câteva case care o străjuiesc la miazănoapte. Sigur, clădirea Sfatului Popular, punct important în istoria satului, nu mai este, după cum și biserică de piatră din cimitir a rămas doar o ruină.

⁴ *Ibidem*, p. 16.

Prima familie din Berința pomenită în documente era Moșuț, cea la care Tata Moș a venit slugă încă din adolescență. De fapt, i se spunea „Domnu’ Rujichii di pă Mirizoi”. Era o familie înstărită, printre puținele din acest spațiu. Una cu oameni gospodari, cu pământ și istorie, care, în 1638, este menționată în diplome: „Familia darabantului Ioan Moșuț din Berința, ajuns pârcălab, a fost acceptată ca nobiliară”. Noi îi spuneam „nănașu’ di pă Mirizoi”. Nimeni nu știe exact cum a ajuns Tata Moș slugă la Domnu’ Rujichii, dar în satele cu oameni înstăriți era un obicei, o rânduială: aceea de a căuta copii, adolescenți, tineri harnici din zonele miniere, din satele cu familii cu copii mulți, necăjiți, orfani, ca să le fie de ajutor la lucru. Erau aduși și tratați, de multe ori, ca și cum ar face parte din familie. Dacă erau harnici, rămâneau în casă, se însurau și, de cele mai multe ori, li se asigurau o locuință și o bucată de pământ și se stabileau definitiv în sat. De multe ori, stăpânii deveneau nașii lor de cununie, așa cum s-a întâmplat și în cazul lui Tata Moș.

Poveștile Berinței

„...ești alcătuit din ele și, odată întâlnite, nu te vor părăsi, îți vor dicta adesea mișcările și gândurile”⁵

ALERG DUPĂ POVEȘTILE ACELEA pentru ca timpul să n-apuce să le estompeze de tot. Le simt tot mai evanescente, ca și cum s-ar pierde în fundul fântânilor, încă vii, ale lui Tata Moș, cel care intra în mină și-n fântână, cu un curaj nebun, ori în pădurile de pe drumul dintre Berința și Baia Mare, pe cărările pe care – Doamne! – cine mai umblă acum pe jos? Alerg cu sentimentul că aș mai putea pune mâna pe cârligul cu care să le agăț înainte de a dispărea ca multe altele pe care nimeni nu le-a spus și, uneori, cu teama că nu voi fi suficient de pricepută în a ști cum să suflu praful de pe ele.

⁵ Augustin Buzura, *Recviem pentru nebuni și bestii*, ed. cit., p. 138.